

ДИЗАЙН

УДК 76-037.87

Цитування:

Храмова-Баранова О. Л., Яковець І. О. Художньо-естетичне значення техніки ліногравюри в розвитку мистецтва і дизайну в Україні. *Культура і сучасність : альманах*. 2020. № 2. С. 104-108.

Khramova-Baranova E., Yakovets I. (2020). The artistic and aesthetic significance of the linocut technique in the development of art and design in Ukraine/ *Kultura i suchasnist : almanakh*, 2, 104-108 [in Ukrainian].

Храмова-Баранова Олена Леонідівна,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри дизайну
Черкаського державного технологічного
університету
khranova74@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-3811-7701>

Яковець Інна Олександрівна,
доктор мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри дизайну
Черкаського державного технологічного
університету
innayakovets@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5069-5857>

**ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТЕХНІКИ ЛІНОГРАВЮРИ В РОЗВИТКУ
МИСТЕЦТВА І ДИЗАЙНУ В УКРАЇНІ**

Мета роботи. Дослідження графічної техніки ліногравюри, її мистецтвознавчий аналіз для визначення її впливу на розвиток мистецтва і дизайну в Україні з позиції популяризації української культури. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні комплексного методологічного підходу, що базується на використанні загальнонаукових та прикладних методів, насамперед, порівняльно-історичного методу (архівна спадщина, сучасні наукові праці), конкретно-історичного методу для аналізу впливу ліногравюри і здобутків митців в популяризації українського мистецтва, а також використанні методу порівняльного аналізу й історико-культурного підходу, що сприятиме виявленню основних тенденцій розвитку ліногравюри в творчості українських митців в світовому контексті. **Наукова новизна** роботи полягає в розширенні уявлень про застосування ліногравюри в мистецтві і дизайні. В постіндустріальний період розвитку суспільства, для відродження культурного пласту необхідно показати художньо-естетичне значення ліногравюри для репрезентації і популяризації української культури, що дасть можливість підкреслити перспективи цієї графічної техніки в мистецтві і дизайні. Новизна полягає у спробі осмислення і виявлення основних тенденцій розвитку техніки ліногравюри в репрезентації української культури і творчості українських митців в ХХ – ХХІ ст., що зумовлено історичними, соціальними, культурними процесами. **Висновки.** Аналіз сутності і репрезентації графічних технік в творчості українських митців вказує на взаємозалежність давньої культурної спадщини і досягнень ХХ – ХХІ століть, що уможливило вдосконалення ліногравюри і має вплинути на розвиток мистецтва і дизайну в Україні.

Ключові слова: ліногравюра, естамп, мистецтво, дизайн.

Khramova-Baranova Elena, doctor of sciences, Professor, Professor of the Design Department Cherkasy State Technological University; Yakovets Inna, doctor of sciences, Associate Professor Professor of the Design Department Cherkasy State Technological University

The artistic and aesthetic significance of the linocut technique in the development of art and design in Ukraine

Purpose of the article. Research of graphic technique of linocut, its art history analysis to determine its influence on the development of art and design in Ukraine from the standpoint of popularization of Ukrainian culture. **The research methodology** consists in applying a comprehensive methodological approach based on the use of general scientific and applied methods, first of all, the comparative-historical method (archival heritage, modern scientific works), the concrete-historical method for analyzing the influence of linocut and artists' achievements in popularizing Ukrainian art. also the use of the method of comparative analysis and historical and cultural approach will help to

identify the main trends in the development of linocut in the work of Ukrainian artists in the global context. **The scientific novelty** of the work lies in the expansion of ideas about the use of linocut in art and design. In the post-industrial period of society, for the revival of the cultural layer, it is necessary to show the artistic and aesthetic value of linocut for the representation and promotion of Ukrainian culture, which will emphasize the prospects of this graphic technique in art and design. The novelty lies in the attempt to comprehend and identify the main trends in the development of the linocut technique in the representation of Ukrainian culture and creativity of Ukrainian artists in the XX - XXI centuries, which is due to historical, social, cultural processes. **Conclusions.** Analysis of the essence and representation of graphic techniques in the works of Ukrainian artists indicates the interdependence of ancient cultural heritage and achievements of the XX-XXI centuries, which allows improving linocut and should affect the development of art and design in Ukraine.

Key words: linocut, print, art, design.

Актуальність теми дослідження. Питання впливу техніки ліногравюри як засобу графічної виразності на розвиток мистецтва і дизайну є одним з актуальних і його вирішення неможливе без вивчення найкращих зразків матеріальної та духовної культури. Необхідно дослідити застосування ліногравюри з метою її більш широкого використання в різних видах дизайну і мистецтва, а також задля розкриття творчого потенціалу митців. Варто звернути увагу, що на сьогоднішній день мало досліджень з цієї проблематики, а поодинокі дослідження не повною мірою відображають вплив графічних технік на розвиток мистецтва. Актуальність роботи полягає у відродженні та популяризації ліногравюри, ефективному доборі художньо-естетичних засобів графічної виразності в мистецтві і дизайні. В дослідженні застосовано конкретно-історичний метод для аналізу впливу ліногравюри і здобутків митців в популяризації українського мистецтва, а також використання методу порівняльного аналізу і історико-культурного підходу, що сприятиме виявленню основних тенденцій розвитку ліногравюри в творчості українських митців в світовому контексті.

Аналіз досліджень і публікацій. Досліджено історіографію проблематики і визначено, що над питаннями становлення і розвитку ліногравюри в мистецтві працювала невелика кількість науковців. Вагомий внесок в дослідження зробили такі фахівці як А.Лещинський, В.Фаворський, М.Мірошина, І.Леман та ін. [1–6]. Вагомий внесок в дослідження ліногравюри зробили такі фахівці як В.Лопата, Г.Нарбут, Г.Якутович, Д.Якутович. Однією з фундаментальних праць, яка описує техніку ліногравюри і її перспективи стала робота А.Лещинського «Основи графіки» (2003) [1], де автор детально розповідає про види графіки, естамп, графічні техніки, становлення техніки ліногравюри, різновиди технологій та прийоми виконання, про інструменти для створення відтисків, а також надаються

ілюстрації робіт в цій техніці. Наприклад, в дослідженні Г.Аксенова «Еволюція художньо-образної виразності в графічному дизайні в процесі розвитку поліграфічних засобів» (2008) досліджуються процеси і технології, пов'язані з друкарською підготовкою поліграфічної продукції. Це дослідження може бути використано в якості допомоги для тих, хто навчається за спеціальністю «Дизайн» спеціалізації «Графічний дизайн» і аспірантів, що займаються дослідженнями в галузі мистецтвознавства, графічних технік і технології поліграфічної продукції [3].

Мета дослідження полягає в ґрунтовному аналізі процесів становлення і розвитку ліногравюри і її використання в мистецтві і дизайні, в необхідності аналізу творів митців, які працювали в означеній техніці. В дослідженні необхідно виконати мистецтвознавчий аналіз творчості декількох українських митців з позиції репрезентації образотворчого мистецтва і дизайну завдяки ліногравюрі.

Виклад основного матеріалу. Мова графічного твору відзначається оперативністю і лаконічністю у порівнянні з живописом. За призначенням і змістом графіка поділяється на: станкову, прикладну, газетну, книжкову, журнальну, плакатну, художньо-промислову. До оригінальних графічних творів відносять рисунки сангіною, вугіллям, олівцем, пастеллю та іншими матеріалами. До естампної графіки як художнього друку відносяться друковані форми з яких можливо отримувати декілька відбитків, а способи художнього друку класифікуються за створенням друкарської форми і особливостями друку [1]. Графічні техніки застосовуються як засіб виразності в графічному дизайні як художньо-проектній діяльності, основним засобом якої є рисунок, а метою графічного дизайну є візуалізація інформації для масового поширення за допомогою поліграфії, телебачення, комп'ютерних мереж тощо. Ліногравюра, літографія – форми сучасної графіки, об'єднані терміном «естамп», який

завдяки можливостям техніки розвинувся в окремий вид мистецтва, графічний твір, відтиснений з форми, обробленої способом друку на верстаті або вручну. Техніка ліногравюра – є способом друку, заснованим на вирізання рисунка на лінолеумі. Становлення цієї техніки походить з кінця XIX–XX ст., майже одночасно з винаходом лінолеуму і має певну схожість з технікою ксилографії (гравюра на дереві). Вперше техніку ліногравюри використали в 1905 р. художники-експресіоністи німецької групи «Міст» для друку плакатів (плакати Ф.Блейля, 1906 р.). Особливого поширення ліногравюра отримує в країнах Латинської Америки, наприклад, бразильський «Клуб друзів гравюри» (Р. Кац, В. Праду та ін.) і «Майстерню народної графіки» в Мексиці (А. Бельтран, Л. Мендес). Ліногравюрою захоплювалися і відомі художники: Пабло Пікассо, Анрі Матісс, Франц Мазерель, Фріц Блейль, Моріс Ешер, Карлос Кортес і навіть окремі видавництва (видавництво Мартена Фабіані в Парижі) тощо.

Матеріал лінолеум не тільки доступний, але і зручний для роботи, він легко розрізається і різець проводить штрих будь-якої ширини. Існує два основних види ліногравюри: чорно-біла і кольорова. Наприклад, І.Фаворський так писав про засоби виразності гравюри: «У гравюрі складається все з чорних, білих плям та штрихів, навіть сірого немає. Художник різними штрихами і співвідношеннями чорного та білого прагне зобразити всі кольори, які бачить» [4; 5]. Кольорова ліногравюра – більш складна техніка, оскільки для кожного кольору створюється окремий шар зі своїм вирізаним рисунком, потім шари поєднуються, шляхом послідовного накладання на основний аркуш. При виконанні гравюри, художники намагаються декількома фарбами створити більше колірних відтінків. Кольорова ліногравюра виконується шляхом нанесення декількох фарб в деяких місцях форми [2]. Як і кожен вид мистецтва ліногравюра починається зі створення начерків та пошукових композиційних ескізів на папері. Готовий малюнок переносять на лінолеум у віддзеркаленому вигляді, а умовою якісної ліногравюри стає ідеально підготовлена форма. Для гравірування підходить лінолеум товщиною від 2,5 до 5 мм, який шліфується за допомогою пемзи, наждачного паперу або порошку, після чого ґрунтується темперою або тушшю. Якщо ескіз дуже світлий, потребує великого об'єму різьблення, то слід дошку лінолеуму наклеїти на картон (бо при різьбленні вона може бути ламкою). Наступний процес є довгим та

делікатним для його творця, а саме вирізання на лінолеумі за виготовленим ескізом [7].

М.Шевурдяев першим в XX ст. в Російській імперії став створювати гравюри на лінолеумі, його твори виставлялися в Парижі в 1907 р. Розвиток ліногравюри можна простежити і в роботах І.Павлова, який застосовував техніку з 1909 р. для оформлення дитячих книжок, створення ілюстрацій до них, таким чином ліногравюра замінила цинкографію і літографію. І.Павлов самостійно розробив техніку гравірування на лінолеумі і прийоми друку. У історію графіки художник увійшов перш за все своїми відомими серіями кольорових ліногравюр. В Україні першими до техніки ліногравюри звернулися Олена Кульчицька і Костянтин Костенко. Завдяки ліногравюрам О.Кульчицька збагатила твори більш гострим змістом. Наприклад, такі твори як: «Герой», (1940-і рр.); «Війна», (1941); «У німецькому концтаборі», (1947)) та звернулася до побутового жанру («Культурне життя Львова», (1947)). У 1920-1930-х рр. у техніці ліногравюри працювали В.Замайло, О.Кравченко. Український графік Василь Касян створив цикл ліногравюр «Дніпростан» (1934), ліногравюри «Бригадир Г.Замковий», «Оленочка», «Т.Шевченко». а Олександр Пащенко експонував кольорові ліногравюри про красу краєвидів Києва та околиць (1937) і відбудову Дніпрогесу (1947). Піонером використання в Україні техніки кольорової гравюри став В.Фалісєв, який працював у жанрі багатокольорової гравюри-пейзажу. Українські художники-фронтвики (С.Єржиковський та ін.) працювали в періодичних виданнях, виконуючи гравюри на дереві та лінолеумі. У 1950-х рр. поширилася техніка кольорової ліногравюри, характерна для творчості львівських митців, а саме: Л.Левицького, Я.Музики, О.Шатківського. На початку 1960-х рр. у Харкові, Києві і Львові для розвитку графічних технік було створено експериментальні графічні майстерні з верстатами для відбитків, зокрема і плоского друку [5]. В естампній техніці працювали львівські художники, наприклад, Сергій Адамович створив велику кількість книжкових ілюстрацій і станкових графічних робіт до повісті «Земля» Ольги Кобилянської (1960), що стало в його творчості початком комплексного підходу до ілюстрування книжок [8]. Наприклад, П.Обаль в своїх творах показав людину праці («Дроворуб. Минуле», (1950)), С.Лазеба створив баталістичні сцени («Б.Хмельницький під Жовтими Водами», (1954)), а історію та культуру Карпат зображено у творах З.Кецала

(«До мужої хати», (1965)); «Світанок у Карпатах», (1966)), І.Остафійчука («Аркан», (1965)). У львівській графіці 1980-х рр. знову актуалізували техніку ліногравюри, в якій працювали П.Гуменюк, Д.Парута, М.Яців та інші. Кольоровою ліногравюрою займався і О.Івахненко, який виконав ілюстрації до лірики Т.Шевченка «Садок вишневий коло хати» (1982) та збірника «Поеми» (1984). Серія кольорової ліногравюри «Київ сучасний» (1987) стала вершиною творчості О.Фіщенко, а кольорова ліногравюра А.Смородіна «Гра» (2007) була відзначена дипломом Першого ступеня на IV Всеукраїнській виставці ім.Г.Якутовича у Києві (2008) [5].

За допомогою симбіозу сучасних технологій та мистецтва, лінорит може бути використаний практично в будь якій продукції, від книжкових ілюстрацій і упаковок до навігаційних табличок. Наприклад, американський художник Нік Морлей (Nick Morley) створює цікаві картини за допомогою ліногравюри. Так само, вражають роботи художника Стіва Принса (Steve Prince). Завдяки композиціям і багатому візуальному словнику, Стів створює потужні сюжетні образи, які виражають його унікальні надії, віру і творчість. Сучасний художник з Лос-Анджелесу Чад Ітон, який справді вірить у девіз «ручний малюнок – ручний друк», надихає та нашттовує до креативного використання графіки та ліногравюри в дизайні. Все, що він робить, будується на його уяві більше, ніж на натхненні. Чад вважає, що завжди знайдуться люди, готові витратити трохи грошей на підтримку ручної роботи. На сьогоднішній час він має власний інтернет-магазин TIMBER, де продає авторські вироби, створені за допомогою графічних рисунків та лінориту: футболки, підставки під склянки, картини на тканині тощо. За допомогою відцифрування своїх ліногравюр Чад Ітон, друкує свої роботи в великих кількостях на різних матеріалах.

Наприклад, український художник Василь Лопата створив багато робіт, в тому числі і в ліногравюрі, займався створенням української гривні (1991), у 1973 р. виконав серію кольорових ліногравюр «Українські народні думи», високу оцінку та республіканський і всесоюзний дипломи здобула його поетична серія кольорових ліногравюр до українських балад (1981), а також розробив серію чорно-білих ліногравюр «Маруся Чурай», яка була виконана у 2000 - 2001 рр. Ліногравюрою займається і львівська мисткиня Ольга Кузюра,

яка працює у напрямку «ню» і роботи експонує з 2011 року. Наприклад у 2015 р. пройшла її персональна виставка, а у 2017 р. виставка в техніці живопис під назвою «Тіло/Тінь».

Для сучасної ліногравюри характерно прагнення збирати єдину форму на основі невеликих різноманітних різьблених елементів, відхід від єдиної тематичної композиції в напрям декору. В цілому можна сказати, що мистецтво ліногравюри може залишатися популярним видом станкової графіки, оскільки у художників і дизайнерів ліногравюра знаходить нові форми і самобутність, розвивається в бік декоративності і ажурного принтового рисунку. Тож сучасним митцям, дизайнерам слід звернути увагу на вже давно існуючий вид графіки та створювати симбіоз технологічного розвитку з мистецтвом для створення авторських дизайнерських об'єктів, адже технології дають змогу відсканувати лінорит та надрукувати на будь якій поверхні. Наприклад, питаннями впровадження техніки лінориту в графічному дизайні займаються в Черкаському державному технологічному університеті. В магістерських роботах розглядають ліногравюру як засіб художньої виразності в еко-упаковці (І.Філатова), в плакаті (Н.Суцова).

Наукова новизна роботи полягає в розширенні уявлень про застосування ліногравюри в мистецтві і дизайні. В постіндустріальний період розвитку суспільства, для відродження культурного пласту необхідно показати художньо-естетичне значення ліногравюри для репрезентації і популяризації української культури, що дасть можливість підкреслити перспективи цієї графічної техніки в мистецтві і дизайні. Новизна полягає у спробі осмислення і виявлення основних тенденцій розвитку техніки ліногравюри в репрезентації української культури і творчості українських митців в ХХ – ХХІ ст., що зумовлено історичними, соціальними, культурними процесами. Ліногравюра, як різновид графічної техніки, зазнала значних змін в порівнянні з початком свого виникнення. В кінці ХХ ст. технологія ліногравюри стає складнішою, а саме: колірне рішення, фактура відбитку. Сьогодні ліногравюра вимагає безпосередньої участі митця з першої до останньої хвилини народження твору. Отже, проаналізувавши техніку ліногравюри як засобу художньо-естетичної виразності, можна відзначити, що використання ліногравюри робить дизайн унікальним і неповторним. Ліногравюра допомагає створити новий емоційно-естетичний

образ, який не досягти живописом чи комп'ютерною графікою.

Висновки. Розвиток техніки ліногравюри – це вагомий внесок у національне образотворче мистецтво і дизайн, у культуру України. Можна стверджувати, що графічна техніка ліногравюри зазнала значних змін в порівнянні з часів її становлення. На початку XXI ст. складніше стає її технологія, фактура відбитка та колірне рішення. Сьогодні використовуються абстрактні, футуристичні форми, найбільш властиві імпровізаційному мистецтву, а сучасні митці продовжують пошуки нових засобів і методів для збагачення ліногравюри. На прикладі творчості Г.Якутовича, О.Кульчицької, В.Касьяна, М.Глушенка та ін. висвітлено процес цього становлення, а зібраний матеріал може бути використаний для розробки нових форм та пошуку нових засобів в процесі розвитку ліногравюри і її використання, що відобразиться в мистецтві і дизайні. Аналіз сутності і репрезентації ліногравюри в творчості митців вказує на взаємозалежність давньої спадщини і досягнень XX – XXI ст., що уможливило розробку концепцій подальшого використання цієї техніки і вплине на розвиток культури в Україні.

Література

1. Лещинский А. А. Основы графики : учеб. пособие. Гродно : ГрГУ, 2003. 194 с.
2. Вовчок Г. М. Виховна функція ілюстрації дитячої книги. *Видавничий дім «ТМ Меганом»* : веб-сайт. URL : <https://int-konf.org/ru/2013/suchasnist-nauka-chas-vzaemodiya-ta-vzaemovpliv-18-20-11-2013-r/610-vovchok-g-m-vikhovna-funktsiya-ilyustratsiji-dityachoji-knigi> (дата звернення : 24.05.2020).
3. Аксенов Г.П. Эволюция художественно-образной выразительности графического дизайнера в процессе развития полиграфических средств. *Человек и наука : Диссертации по гуманитарным наукам* : веб-сайт. URL: <http://cheloveknauka.com/evolyutsiya-hudozhestvenno-obraznoy-vyrazitelnosti-graficheskogo-dizayna-v-protseste-razvitiya-poligraficheskikh-sredstv#ixzz5tNR6tE00> (дата звернення : 24.05.2020).
4. Мирошина М. Ю. Линогравюра: её виды в печатной графике. *Молодой исследователь Дона*, 2017. №3. С. 141–143.
5. Фаворский В. А. Об искусстве, о книге, о гравюре : монография. М : Издательство «Книга», 1986. 240 с.
6. Леман, І. І. Гравюра і літографія. Нариси історії і техніки. Санкт-Петербург: 2004. 156 с.
7. Сучасна українська ліногравюра. Техніка отримання лінориту та дещо з його історії. [Режим доступу]: <http://skif-trava.com.ua/ua/articles/208.html>
8. Христенко В.Є. Техніки авторського друку. Офорт, літографія, дереворит та лінорит, шовкотрафаретний друк: Навч. посіб. – Х.: Колорит, 2004. С.3-5.

References

1. Leshchynskyi A.A. (2003). *Graphic basics*. Grodno: GrGU [in Russian].
2. Vovchok H. M. (2013). Educational function of illustration of a children's book. *Видавничий дім «ТМ Меганом»*. Retrieved from: <https://int-konf.org/ru/2013/suchasnist-nauka-chas-vzaemodiya-ta-vzaemovpliv-18-20-11-2013-r/610-vovchok-g-m-vikhovna-funktsiya-ilyustratsiji-dityachoji-knigi> (data zvernennya: 20.05.2020). [in Russian].
3. Aksenov H.P. The evolution of the artistic-figurative expressiveness of graphic design in the process of developing printing tools. *Человек и наука: Диссертации по гуманитарным наукам* Retrieved from: <http://cheloveknauka.com/evolyutsiya-hudozhestvenno-obraznoy-vyrazitelnosti-graficheskogo-dizayna-v-protseste-razvitiya-poligraficheskikh-sredstv#ixzz5tNR6tE00> (data zvernennya: 20.05.2020). [in Russian].
4. Myroshyna M. Yu. (2017). Linocut: its types in printed graphics. *Molodoi yssledovatel Dona - Young researcher of Don*, 3, 141–143 [in Russian].
5. Favorskyi V.A. (1986). *About art, about the book, about engraving*. Moscow: Yzdatelstvo «Knyha» [in Russian].
6. Leman I. I. (2004). *Engraving and lithography. Essays on history and technology*. Sankt-Peterburh. [in Ukraine].
7. *Modern Ukrainian linocut. The technique of obtaining linocut and some of its history*. Retrieved from: <http://skif-trava.com.ua/ua/articles/208.html> (data zvernennya: 20.05.2020). [in Ukraine].
8. Khrystenko V.Ie. (2004). *Techniques of author's printing. Etching, lithography, woodcut and linocut, silk screen printing*. Navch. posib. Kh.: Koloryt. [in Ukraine].

Стаття надійшла до редакції 11.06.2020
Отримано після доопрацювання 15.09.2020
Прийнято до друку 22.09.2020